

Zapiski bibliograficzne

ZIEMIE ZACHODNIE

BOGUSŁAW DREWNIAK: *Początki ruchu hitlerowskiego na Pomorzu Zachodnim (1923—1934)*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1962, s. 300.

Zbiór studiów i szkiców historycznych chronologicznie obejmujących dziesięciolecie przed uchwyceniem władzy w Niemczech przez partię hitlerowską. Autor ogólniej charakteryzuje przyczyny ekspansji NSDAP na Pomorzu Zachodnim, szczegółowiej zaś przedstawia strukturę organizacyjną ruchu narodowosocjalistycznego na tym terenie. Rozprawa oparta na materiałach archiwalnych, wspomnieniach i pamiętnikach działaczy antyhitlerowskich oraz ludzi współpracujących z hitleryzmem. Pracę zamykają szkice biograficzne osób związanych z działalnością NSDAP na Pomorzu Zachodnim.

„SZCZECIN”. Czasopismo regionu zachodniopomorskiego, zeszyt 5—6/1962 oraz zeszyt 7—8/1962. Instytut Zachodnio-Pomorski.

W dziale artykułów zeszytu 5—6 opublikowano następujące prace: A. Wielopolski, *Z dziejów pogranicza człuchowsko-bytowskiego w połowie XVIII w.*; A. Poniatowska, *Polscy robotnicy rolni a gospodarze trudności Pomorza Zachodniego (1919—1932)*; E. Dobrzycki, *Zaplecze portu szczecińskiego a walka konkurencyjna Szczecina z Hamburgiem na przełomie XIX i XX w.*; Z. Dulczewski, A. Kwilecki, *Patrolat Poznań nad Szczecinem w 1945 r.*; B. Koselnik, *Koncepcja budowy portu pełnomorskiego na wybrzeżu środkowym (Koszalin—Jamno)*; M. Domagała, *Współpraca gospodarcza z krajami nierozwiniętymi w dziedzinie morskiego przemysłu rybnego*. Ponadto numer zawiera kolejną część źródeł do początków władzy polskiej na Pomorzu Zachodnim,

omówienie materiałów kartograficznych i ilustracyjnych starego Szczecina oraz recenzje.

Zeszyty 7—8 otwiera artykuł B. Wachowiaka charakteryzujący, głównie na podstawie dotychczasowej literatury przedmiotu, ruchy społeczne na Pomorzu Zachodnim w XVI i XVII w. W następnych pracach Z. Brzycki omawia próby opanowania Pomorza przez Brandenburgię, Z. Radacki historię i architekturę zamku w Pęzinie, a M. Miśniorny minione 5-lecie w działalności teatru szczecińskiego. Poza tym zeszyt zawiera — jak zwykle — dokumenty, recenzje, przegląd wydarzeń kulturalnych i naukowych Szczecina.

Zielona Góra. Przeszłość i teraźniejszość. Praca zbiorowa pod redakcją M. Szczanieckiego i J. Wąsickiego. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1962, s. 291.

Popularnonaukowa monografia Zielonej Góry, opracowana głównie na podstawie dotychczasowej literatury przedmiotu. Na tom ten składają się szkice omawiające środowisko geograficzne (oprac. S. Zajchowska), początki miasta i jego rozwój przestrzenny (W. Posadzy), dzieje od XIV w. (W. Korcz, W. Maisel), zabytki (K. Felchnerowski), początki władzy ludowej (A. Markusfeld), rozwój miasta w Polsce Ludowej (A. Netzel), życie kulturalne (A. Czarkowski). Publikacja bogato ilustrowana zdjęciami, mapami i szkicami.

TEODOR MUSIOŁ: *Polskie szkolnictwo prywatne na Śląsku Opolskim w latach 1930—1939*. Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wyd. Historyczny. Ossolineum 1962, s. 195.

Najnowsza praca T. Musioła, autora kilku publikacji z zakresu proble-

matyki oświatowo-kulturalnej Opolszczyzny, jest monograficznym przedstawieniem dziejów polskiej szkoły prywatnej na Śląsku Opolskim w l. 1930—1939, opartym głównie na materiałach archiwalnych, kronikach szkolnych, dziennikach i czasopismach polskich oraz niemieckich, wywiadach, relacjach uczniów, nauczycieli, działaczy kulturalno-oświatowych. Autor na tle ogólnej sytuacji ludności polskiej na Śląsku Opolskim i powstawania polskiego szkolnictwa na tym terenie (tworzonego na podstawie konwencji genewskiej z 1922 r.) szczegółowiej analizuje podstawy prawne polskich szkół prywatnych, przyczyny przejścia z publicznego sposobu kształcenia na prywatne, walkę o utworzenie tych zakładów, ich rolę społecz-

ną, likwidację i przyczyny nikłej frekwencji uczniów. Publikację opatrzone aneksem źródłowym, na który składają się spisy uczniów polskich szkół prywatnych, notki biograficzne nauczycieli i działaczy oświatowych, fragmenty wspomnień, źródła archiwalne.

JAN BARANOWICZ: *Baśnie kwitną na hałdach*. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1962, s. 200.

Tom zawiera siedem baśni i legend śląskich, m. in. uroczą fabularnie baśń o trzech wojakach, którzy królami zostali, legendy o beskidzkich zbójnikach (Klimczoku i Juraszku) i inne.

Zestawił: W. T.

NIEMCY

Ogólne

ERNST NOLTE: *Zur Phänomenologie des Faschismus*, „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” 1962, nr 4, s. 375—407.

Po rozpatrzeniu różnych form faszyzmu autor proponuje następującą definicję tego zjawiska: „Faszyzm jest to antymarksizm usiłujący zniszczyć przeciwnika przez wytworzenie skrajnie przeciwstawnej, ale jednak zbliżonej ideologii oraz przez zastosowanie niemal identycznych a jednak w charakterystyczny sposób przetworzonych metod, zawsze jednak w nieusuwalnych ramach narodowego egoizmu i autonomii”. Oczywiście definicja ta nie ma na celu zaznaczenia tego, co było charakterystyczne dla hitleryzmu, lecz podkreślenie cech wspólnych takich ruchów jak hitleryzm, faszyzm włoski, salazaryzm lub *Action Française*.

Niemcy po 1945 r.

FRITZ T. EPSTEIN: *Die deutsche Ostpolitik im Ersten Weltkrieg*. „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas”. B. 10, Jg. 1962, H. 3, s. 381—394.

Jest to artykuł recenzyjny w związku z kontrowersyjną książką F. Fischera,

Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914—1918. Mimo szeregu drobniejszych zastrzeżeń, Epstein uważa książkę Fischera za przełomową i polemizuje ostro przeciw nacjonalistycznym krytykom tej książki, głównie Gerhardowi Ritterowi, który swoją krytykę „posuwa tak daleko, że wobec Fischera posługuje się najcięższym zarzutem, jaki w wolnym świecie można w ogóle podnieść przeciwko koledze po fachu — że mianowicie... z góry ustalona teza miała tu być udowodniona cytatami źródłowymi. Przeciw temu należy podkreślić, że Fischera interpretacji źródeł nie można pogardliwie zignorować, jak to czyni pan profesor Ritter w krytyce przeznaczonej dla poddającej się autorytetom publiczności”.

WALTER SCHEEL: *Die Entwicklungspolitik der Bundesrepublik*, „Ausienpolitik” 1962, nr 5, s. 293—298.

Od r. 1961 istnieje w NRF Ministerstwo Współpracy Gospodarczej, które zajmuje się koordynacją pomocy gospodarczej udzielanej krajom słabo rozwiniętym gospodarczo. Minister tego resortu Walter Scheel, członek FDP, nakreślił zasady, cele i formy organizacyjne niemieckiej polityki pomocy

gospodarczej. Na szczególne podkreślenie zasługuje następująca wypowiedź ministra Scheela: „Rząd federalny nie wiąże z udzielaną pomocą żadnych warunków politycznych. Jednak nie trzeba bliżej wyjaśniać, że kraj, który wprost przeciwdziała interesom politycznym Republiki Federalnej, a przede wszystkim nie uznaje prawa narodu niemieckiego do samostanowienia, nie może otrzymać pomocy”.

JANEZ STANOVNIK: *Die regionale Wirtschaftsintegration als Mittel der Weltpolitik*. „Europa Archiv” 1962, nr 10, s. 353—364.

Autor, dyrektor jugosłowiańskiego Instytutu Międzynarodowej Polityki i Gospodarki, przeprowadził analizę integracji gospodarczej Europy zachodniej. Zdaniem Stanovnika regionalnej integracji gospodarczej nie można uważać za zjawisko reakcyjne, gdyż jest ona wyrazem wielkich zmian zachodzących w strukturze gospodarki światowej. Jeżeli jednak integracji gospodarczej towarzyszą pewne zjawiska reakcyjne, to są one wynikiem nacisku ze strony kapitalistycznych sił społecznych, które mają na zachodzie Europy przewagę.

IGOR WEITZMANN: *Spanien und die EWG*. „Europa Archiv” 1962, nr 8, s. 269—272.

Wniosek Wielkiej Brytanii i przystąpienie do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej oraz ustalenie wspólnej polityki rolnej państw wchodzących w skład EWG zmusiło Hiszpanię także do ubiegania się o *status* państwa stowarzyszonego z EWG. Wielka Brytania i państwa wchodzące w skład tej organizacji są odbiorcami $\frac{2}{3}$ eksportu hiszpańskiego składającego się głównie z produktów rolno-spożywczych. W związku z tym autor, pracownik Niemieckiej Izby Handlowej w Madrycie, przedstawił strukturę i sytuację gospodarczą Hiszpanii.

Europa darf keine Zeit verlieren. „Europa” 1962, nr 6, s. 2—5.

Redakcja miesięcznika „Europa”, zajmującego się problematyką integracji

zachodnioeuropejskiej, przeprowadziła wywiad z byłym premierem Francji, René Plevenem, z deputowanym do Bundestagu i członkiem Parlamentu Europejskiego, Ludwikiem Metzgerem oraz z senatorem belgijskim, Fernandem Dehoussem, na temat politycznej integracji Europy zachodniej. Wszyscy trzej politycy wypowiedzieli się za możliwie jak najszybszą integracją polityczną Europy zachodniej.

GEORGE W. BALL: *Atlantische Partnerschaft im Werden*. „Europa Archiv” 1962, nr 8, s. 251—262.

Przedruk odczytu wygłoszonego w *Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik* w Bonn przez amerykańskiego wiceministra spraw zagranicznych na temat możliwości powstania tzw. Wspólnoty Atlantyckiej, tj. stowarzyszenia się Stanów Zjednoczonych AP z rozszerzoną o Wielką Brytanię Europejską Wspólnotą Gospodarczą. Wiceministrowi Ballowi podlegają wszystkie sprawy dotyczące EWG.

GERHARD SCHROEDER. *Grundprobleme der Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland*. „Europa Archiv” nr 17/1962, s. 581—594.

Gerhard Schroeder, aktualny minister spraw zagranicznych Niemieckiej Republiki Federalnej, podjął próbę nakreślenia zasad i perspektyw polityki zagranicznej NRF. Wychodzi z założenia, że polityka Niemiec zachodnich nie rozpoczęła się ani od punktu zerowego (r. 1945), ani nie była kontynuowaniem dawnej linii, lecz podyktowana została całkiem nowym układem sił na świecie. Niemcy zachodnie są wprawdzie obecnie potęgą gospodarczą, przestały jednak być mocarstwem w znaczeniu politycznym. Ramy dla swych możliwości znaleźć mogą jedynie w forsowaniu wspólnej sprawy, mianowicie integracji europejskiej. Min. Schroeder podkreśla efekty osiągnięte w ramach organizacyjnych EWG na odcinku wymiany towarowej i produkcji przemysłowej, kreśląc wizję przyszłych dalszych możliwości. Rozważając perspek-

tywy drugiego stopnia integracji, czyli jedności politycznej, min. Schroeder dostrzega piętrzące się trudności. Poddaje analizie poszczególne etapy tej integracji, podkreślając, że najpierw wino się uzyskać jedynomyślność dotyczącą ram instytucjonalnych, czyli wspólną Platformę dla politycznego zjednoczenia. Komplikacje szczególnej natury powstają, gdy mowa o klauzuli umożliwiającej poddawanie rewizji statutu w celu posunięcia integracji o stopień dalszy. Minister Schroeder wskazuje na pojednanie niemiecko-francuskie jako na przykład dobrze pojmowanego i realizowanego procesu integracyjnego. Poważne trudności wylaniają się w związku z zamiarem przystąpienia W. Brytanii do EWG. Jednakże sfinalizowanie tej koncepcji pozwoli na stworzenie silnych podstaw, które zapewnią aliansowi Europa—Stany Zjednoczone trwałe podwaliny.

Minister Schroeder zajmuje się także rolą państw małych oraz neutralnych, którym pragnie zapewnić pomyślną przyszłość na zasadzie współpracy, mimo że ich pozycja będzie niełatwa. Omawiając stosunek zjednoczonej Europy do Stanów Zjednoczonych stwierdza, że współżycie między nimi będzie bardziej ułatwione, o ile obok Stanów Zjednoczonych stać będzie jeden partner w postaci Europy zjednoczonej. Zastrzega jednak, że nigdy zjednoczona Europa nie może przybrać formy „trzeciej siły”. Słowem: żadna rywalizacja a dobrze pojmowane „partnerstwo”. W związku z tym min. Schroeder eksponuje rolę atlantyckiego sojuszu (NATO) oraz wkład w niego ze strony Niemieckiej Republiki Federalnej. Poruszając zagadnienie powszechnego rozbrojenia, boński minister spraw zagranicznych nie widzi żadnych optymistycznych momentów i przychodząc na teren swego kraju stara się udowodnić, że właśnie NRF dokonała największego wkładu w sprawę rozbrojenia; wylicza też w sposób detaliczny wykonanie zobowiązań, które jego kraj przyjął na siebie w ramach układów brukselskich.

Omawiając stosunki z krajami Europy wschodniej min. Schroeder od-

zuca imputowane Niemieckiej Republice Federalnej zamysły odwetowe. Całą winę za brak normalnych stosunków między NRF a krajami Europy wschodniej przerzuca na te ostatnie. Sygnalizuje wszakże konieczność rozwijania wzajemnych kontaktów handlowych i kulturalnych. Poruszając stosunek NRF do Niemieckiej Republiki Demokratycznej Schröder neguje wszystkie osiągnięcia tej ostatniej. Zjednoczenie obu części Niemiec pozostaje najwyższym celem dla polityki zachodni-niemieckiej, chociaż w najbliższej przyszłości nie widzi w tym kierunku żadnych realnych możliwości. W końcu min. Schroeder stawia tezę, że właśnie istnienie NRD stanowi zaporę nie do przebycia na drodze do poprawy stosunków między NRF a ZSRR. Również rozwiązanie problemu berlińskiego przyczyniłoby się, według min. Schroedera, zarówno do pokojowego rozwiązania zagadnień niemieckich, jak i problemu bezpieczeństwa Europy.

WACŁAW SOBAŃSKI: *Podręczniki szkolne w Niemieckiej Republice Federalnej*. Wydawnictwo Zachodnie, Poznań—Warszawa 1961, s. 203.

Podręczniki szkolne są jednym z czynników kształtujących postawę ideowo-polityczną młodzieży NRF. Autor na podstawie analizy tych podręczników stara się ukazać pewne zaznaczające się w nich tendencje, głównie omawiając przedstawianie zagadnienia winy i odpowiedzialności historycznej narodu niemieckiego, przeszłości i współczesności Słowiańszczyzny, przede wszystkim Polski. Osobny rozdział poświęcił Sobański zestawieniu podręcznika historii wydanego w NRF z analogicznym wydanym w NRD. Przedstawianą tu pracę zamyka część zawierająca artykuły lub fragmenty artykułów z prasy NRF i krajów anglosaskich dotyczących zagadnienia nauczania i wychowania młodego pokolenia w Niemczech zachodnich.

Polska a problem niemiecki. Praca zbiorowa. Wydawnictwo Zachodnie, Warszawa—Poznań 1962, s. 124.

Broszura stanowi popularny, synte-

tyczny wykład zagadnień związanych z kształtowaniem się stosunków polsko-niemieckich w okresie 1000 lat. W kolejnych szkicach omówiono: dzieje granicy polsko-niemieckiej, konfliktów między obu narodami, genezę granicy na Odrze i Nysie, sytuację zewnętrzną i wewnętrzną Polski „przedwczoraj, wczoraj i dziś”, oblicze NRF, przyjazne stosunki Polski z NRD, inicjatywy polskie w sprawie zawarcia traktatu pokojowego z Niemcami oraz rozwiązania problemu Berlina.

ANDRZEJ WIRTH: *Młoda dramaturgia niemiecka*. „Dialog” nr 9/1962, s. 99—104.

Artykuł napisany na marginesie wydanej w NRF antologii pt. *Junges deutsches Theater von Heute* i poprzedzającej ją eseju pióra młodego krytyka — Joachima Kaisera. Antologia ta reprezentuje określoną generację pisarzy, mianowicie autorów urodzonych w l. 1922—1927.

M. SCHMIDT: *Dr. Jan Pětr Jordan. Jeho žiwjenje a skutkowanje wot lěta 1848*. Spisy Instituta za Serbski Ludospyt w Budyšinje při Němskej Akademiji Wědomosćow w Berlinje. Ludowe Nakładnistwo Domowina. Budyšin 1962, s. 98.

Miloš Schmidt w wydanej ostatnio przez budziszyńską „Domowinę” pracy zajął się działalnością znanego sławisty serbołużyckiego Jordana (1818—1891). Schmidt omawia okres od 1848 tzn. od roku w którym Jordan brał udział w obradach Kongresu Słowiańskiego w Pradze jako delegat Łużyc. Życie i działalność Jordana do r. 1847 omówił w wydanej dawnej rozprawie dr. Herman Šleca, tak więc książka Schmidta jest kontynuacją badań nad pracą i życiem tej wielce dla Łużyczan zasłużonej postaci jaką był Jordan-uczony, publicysta i działacz narodowy.

Zestawili: J. K., Z. K., M. J., W. T., T. W.